

Стаття надійшла до редакції 27.08.2019

Перевірено на плагіат 30.08.2019 р.

унікальність – 96.95 %

<https://doi.org/10.17721/StudLing2019.15.195-208>

УДК 81-112:811.161

ЛІНГВОКОНЦЕПТУАЛЬНИЙ СТАТУС ЗНАКІВ МАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СЛОВ'ЯНСТВА

Тетяна Володимирівна Охріменко (м. Київ, Україна)

tv.okhrim@ukr.net

канд. філол. наук, доцент

Київський національний лінгвістичний університет

У статті здійснено спробу лінгвокультурного та лінгвосеміотичного аналізу вербалізації знаків грошової культури слов'янства, які закорінені у ментальних процесах людства та семіосфері усєї культури, представлено категоріями абстрактно-понятійного, наукового мислення із синкретичним семіотичним статусом та водночас матеріальними носіями соціокультурної інформації, відображено у мові головно економіко-соціальним терміном «знак вартості», етико-аксіологічним визначенням «знак цінності», історично обумовленою метонімією «знак золота» й похідним утворенням «знак грошей» як «знаком знаку». Продемонстровано лінгвоконцептуальний статус грошових знаків у межах концептосфери грошових відносин, яка знаходиться під впливом англо-американської мовно-ментальної традиції із рисами антропоморфізації і сакралізації матеріального та включає базовий концепт ГРОШІ із суперечною аксіологією, універсальний протоконцепт БАГАТСТВО у кореляції з іншими концептами та лінгвокультурними типажами, що відбивають грошову культуру слов'янства: ПРАЦЯ / РОБОТА / ТРУД, ЧАС, ВЛАСНІСТЬ / МАЙНО, ВЛАДА, ЗДОРОВ'Я, ТОРГІВЛЯ, ПОСЛУГА, КУПІВЛЯ VS. ПРОДАЖ, ШЛЯХЕТНІСТЬ, ЧЕСНІСТЬ, ДОВІРА, СИЛА, СЛАВА, ЩАСТЯ, СВОБОДА / ВОЛЯ VS. НЕВОЛЯ, ЗЛОЧИН, ГРІХ, ХАБАРНИЦТВО, ОБМАН, НЕБЕЗПЕКА, із концептами сучасності ПУНКТУАЛЬНІСТЬ, ЛІДЕРСТВО, ПАРТНЕРСТВО VS. КОНКУРЕНЦІЯ, ІНВЕСТИЦІЇ, РИЗИК, УСПІХ, АМЕРИКА, ЄВРОПА, ДОЛАР, ЄВРО, також із лінгвокультурними типами ДІЛОВА ЛЮДИНА / КУПЕЦЬ, ПІДПРИСМЕЦЬ, БІЗНЕСМЕН та трансцендентно у діадах СВОЄ VS. ЧУЖЕ, ДОБРО VS. ЗЛО, ДОЛЯ VS. НЕДОЛЯ, ВЕРХ VS. НИЗ, БОГ VS. ДИЯВОЛ, ЖИТТЯ VS. СМЕРТЬ.

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Охріменко Т. В. [Охрименко Т. В.], tv.okhrim@ukr.net

Лінгвоконцептуальний статус знаків матеріальної культури слов'янства [Лингвоконцептуальный статус знаков материальной культуры славян] (Українською / На укр. яз)

Ключові слова: знак культури, грошовий знак, лінгвокультурний концепт, концептосфера грошових відносин.

LINGOCONCEPTUAL STATUS OF SIGNS OF SLAVIC MATERIAL CULTURE

Tetyana V. Okhrimenko (Kyiv, Ukraine)

tv.okhrim@ukr.net

Ph.D., Associate Professor
Kyiv National Linguistic University

The article deals with linguocultural and linguosemiotic analysis of verbal signs of Slavic monetary culture. They are embedded in the mental processes of humanity and the semiosphere of the entire culture. The signs of monetary culture are represented by the categories of abstract conceptual, scientific thinking, have a syncretic semiotic status, and at the same time are material carriers of socio-cultural information. In the language they are reflected mainly by the economic and social term "value sign", ethical and axiological definition of "value sign", historically conditioned by the metonymy "sign of gold" and the derivative formation "sign of money". The article demonstrates the linguoconceptual status of money within the conceptual sphere of monetary relations. This conceptual sphere is influenced by the Anglo-American linguistic and mental tradition with features of anthropomorphization and material sacralization. It includes the basic concept of MONEY with contradictory evaluation, the universal ancient concept of WEALTH in correlation with other concepts and linguistic-cultural types that reflect the monetary culture of Slavs: LABOR / JOB , TIME, PROPERTY, POWER, HEALTH, TRADE, SERVICE, BUY VS. SALES, RISK, MARRIAGE, GLORY, HAPPINESS, SUCCESS, FREEDOM / WILL VS. BONDAGE, CRIME, SIN, BRIBERY, DECEPTION, DANGER, with the concepts of modernity PUNCTUALITY, LEADERSHIP, PARTNERSHIP VS. COMPETITION, INVESTMENT, AMERICA, EUROPE, DOLLAR, EURO, also with linguocultural types BUSINESS PEOPLE / BUYER, BUSINESSMAN and in cultural and philosophical opposition to YOURS VS. BORROWED, GOOD VS. EVIL, FATE VS. DISTRESS, TOP VS. BOTTOM, GOD VS. DEVIL, LIFE VS. DEATH.

Key words: cultural sign, money sign, linguocultural concept, concept of monetary relations.

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Okhrimenko T. V. [Okhrimenko T. V.], tv.okhrim@ukr.net

Lingoconceptual Status of Signs of Slavic Material Culture [Linhvokontseptualnyi status znakiv materialnoi kultury sloviaNSTVA] (in Ukrainian)

ЛИНГВОКОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ СТАТУС ЗНАКОВ МАТЕРИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ СЛАВЯН

Татьяна Владимировна Охрименко (г. Киев, Украина)

tv.okhrim@ukr.net

канд. филол. наук, доцент

Киевский национальный лингвистический университет

В статье осуществлена попытка лингвокультурного и лингвосемиотического анализа вербализации знаков славянской денежной культуры, которые коренятся в ментальных процессах человечества и семиосфере всей культуры, представлены категориями абстрактно-понятийного, научного мышления с синкретичным семиотическим статусом и, вместе с тем, объективированы в качестве материальных носителей социокультурной информации. Славянские денежные знаки отражены в языке, главным образом, при помощи экономико-социального термина «знак стоимости», этико-аксиологической номинации «знак ценности», исторически обусловленной метонимии «знак золота» и производного актуального конструкта «знак денег» (как «знак знака»). В статье продемонстрирован лингвоконцептуальный статус славянских денежных знаков в рамках концептосферы денежных отношений, которая находится под влиянием англо-американской ментальной традиции с чертами антропоморфизации и сакрализации материальных благ и включает в свою структуру базовый концепт ДЕНЬГИ с противоречивой аксиологией, универсальный протоконцепт БОГАТСТВО в корреляции с иными концептами и лингвокультурными типажам, отражающими славянскую денежную культуру: ТРУД / РАБОТА, ВРЕМЯ, СОБСТВЕННОСТЬ / ИМУЩЕСТВО, ВЛАСТЬ, ЗДОРОВЬЕ, ТОРГОВЛЯ, УСЛУГА, КУПЛЯ VS. ПРОДАЖА, БЛАГОРОДСТВО, ДОБРОПОРЯДОЧНОСТЬ, ЧЕСТНОСТЬ, ДОВЕРИЕ, СИЛА, СЛАВА, СЧАСТЬЕ, СВОБОДА / ВОЛЯ VS. НЕВОЛЯ, ПРЕСТУПЛЕНИЕ, ГРЕХ, МЗДОИМСТВО / ВЗЯТОЧНИЧЕСТВО, ОБМАН, УГРОЗА, с концептами современной культуры ПУНКТУАЛЬНОСТЬ, ЛИДЕРСТВО, ПАРТНЁРСТВО VS. КОНКУРЕНЦИЯ, ИНВЕСТИЦИИ, РИСК, УСПЕХ, АМЕРИКА, ЕВРОПА, ДОЛЛАР, ЕВРО, также с лингвокультурными типажам ДЕЛОВОЙ ЧЕЛОВЕК / КУПЕЦ, ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬ, БИЗНЕСМЕН и трансцендентально в оппозициях СВОЁ VS. ЧУЖОЕ, ДОБРО VS. ЗЛО, СЧАСТЬЕ VS. НЕСЧАСТЬЕ, ВЕРХ VS. НИЗ, БОГ VS. ДЬЯВОЛ, ЖИЗНЬ VS. СМЕРТЬ.

Ключевые слова: *знак культуры, денежный знак, лингвокультурный концепт, концептосфера денежных отношений.*

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Охрименко Т. В. [Охрименко Т. В.], tv.okhrim@ukr.net

Лінгвоконцептуальний статус знаків матеріальної культури слов'янства [Лингвоконцептуальный статус знаков материальной культуры славян] (Українською / На укр. яз)

Попри зауваги щодо ретроградності ідеї універсалізації знаковості, зокрема стосовно характеру мови, та, натомість, пріоритетності розуміння / порозуміння перед «багатознанням» [Богин 1999, с. 27-29], можна відзначити перспективність та **актуальність** розгляду семіотичних конструктивів, зокрема через їхню закоріненість у ментальних процесах. Як вважав засновник логіко-філософських семіотичних досліджень Ч. С. Пірс, будь-який роздум є інтерпретацією знаків певного роду, тобто таких посередників, які передають розуму ідеї про речі [Пірс 2009, с. 88-89]. Послідовник ідей Ч. С. Пірса, Ч. В. Морріс наполягав, що саме наука надає у розпорядження людства «все надійніші й надійніші знаки» та презентує результати своїх досліджень у вигляді знакових систем [Морріс 1983, с. 37]. Останні формують окремий науковий метод, зокрема поширений серед гуманітарних наук [Лотман 2000, с. 153]. Отже, із процесом використання знаків пов'язується абстрактно-поняттєве, наукове мислення. Завдяки знакам стає змога досягнути те, що виходить за межі первинного, чуттєвого сприйняття.

Знак вважається характерною рисою культури, оскільки сприяє розкриттю особливостей концептуальної картини світу носіїв мови – «особливих концептуальних мовних продуктів» [Жайворонок 2006, с. 3]. У саме визначення культури закладається інформаційно-семіотичний аспект вивчення знакових засобів та накопичуваних із їхньою допомогою інформації та ціннісного досвіду [Филиппова 2007, с. 213]. І навпаки, об'єктом сучасних лінгвосеміотичних досліджень визнається «семіосфера культури» – «всё присущее данной культуре семиотическое пространство» [Лотман 2000, с. 250-251], «семіотичний універсум культури етносу та цивілізації» [Селіванова 2008, с. 122]. Метою лінгвокультурологічних розвідок вважають дослідження «знакового опредметнення певною мовою антропогенного ландшафту», у зв'язку з чим розширюється розуміння даної науки до «семіокультурософії», об'єктом якої стають образи, «сгустки рефлексии», «знаковые тела, обволакивающие вещи» [Сорокин 2009, с. 99-101], «знаковые культурные образования» [Мамардашвили 1996, с. 224-225].

Семіотичні аспекти слов'янської культури представлено у численних працях вчених: О. О. Потєбні, М. М. Бахтіна, О. Ф. Лосєва, Ю. М. Лотмана, М. К. Мамардашвілі, Д. С. Мережковського, В. С. Соловійова, П. О. Флоренського, В'яч. Вс. Іванова, В. М. Топорова, Є. М. Панова,

А. К. Байбурина, К. А. Свас'яна, О. І. Шейгал, Ю. С. Степанова, В. В. Жайворонка, О. О. Селіванової, С. С. Єрмоленка, С. О. Жаботинської та ін. Однак питання про знаки матеріальної культури, зокрема грошові знаки, піднімалося дослідниками лише дотично до опису ознак побутово-господарської сфери. Причину такого незацікавлення вбачають у тому, що речі економіко-господарського спрямування часто розцінюються як такі, що володіють низьким семіотичним статусом (на відміну від предметів сфери духовної культури), а отже, для вивчення культурних ознак етносів запозичуються рідко [Байбурин 1981, с. 215]. Хоча навіть побіжний аналіз знаків традиційної грошової культури свідчить про зворотне. Так, слідом за К. Леві-Строссом та В'яч. Вс. Івановим, сучасні культурологи відзначають, що знакова ситуація обміну (у таких ритуальних втіленнях, як *потлач*, тобто демонстрація й споживання багатства під час урочистостей, та *обмін весільними подарунками*) демонструє одночасно утилітарне, соціальне, релігійне, економічне, юридичне значення, відповідно не є виключно економічним актом та входить до єдиної синкретичної знакової системи традиційної культури [Байбурин 1981, с. 221].

Об'єктом даного дослідження бачимо лінгвокультурні демонстрації грошових знаків (знаків грошової культури) як видів знаків матеріальної культури слов'янства – невід'ємної частини всієї семіосфери культури.

Метою дослідження є визначення лінгвосеміотичного, лінгвокультурного, зокрема лінгвоконцептуального, та (у перспективі) семіокультурософського статусу знаків грошової культури через лінгвістичний аналіз вербалізації концептосфери грошових відносин у слов'янських мовах.

Відомо, що найвпливовішими знаками культури вважаються культурні концепти [Жайворонка 2006, с. 3], які унаочнюються передусім у слові та стають предметом енциклопедичного й лінгвістичного опису, зокрема у рамках лінгвоконцептуальних досліджень. Лінгвокультурний концепт традиційно описується як складне ментальне утворення, яке об'єктивує мовними засобами фрагмент концептуальної картини світу носіїв мови та відображається у різних мовних одиницях [Карасик 2014, с. 9-10].

Свого часу філософ Готліб Фреге запропонував зображати структуру знаку у вигляді трикутника, вершинами якого є: 1. експонент (ім'я, форма, яка сприймається почуттями), 2. денотат (референт, узагальнений образ

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Охріменко Т. В. [Охрименко Т. В.], tv.okhrim@ukr.net

Лінгвоконцептуальний статус знаків матеріальної культури слов'янства [Лингвоконцептуальный статус знаков материальной культуры славян] (Українською / На укр. яз)

предмета чи класа однорідних предметів), 3. сигніфікат (концепт, десигнат, множина змістових ознак предмета, інформаційний центр знака, соціально закріплена асоціація між експонентом і денотатом). Звертаючись до семіотичного трикутника Г. Фрега, дослідники відзначають, що одна і та сама сутність у цьому трикутнику є смислом стосовно тексту (форми) і, разом з тим, концептом стосовно денотату. Хоча, починаючи від Соссюра і до сьогодні, у лінгвістиці прийнятним для більшості вважається співвідношення між формою та змістом [Падучева 2004, с. 187-188].

Із розвитком когнітивістики у рамках опису семіотичного трикутника розповсюджується (замість уні- та білатеральної теорії знаку) багатокомпонентна теорія, що враховує знакову функцію концепту (до прикладу, «звукова оболонка – концепт – поняття – значення»). Така теорія дає перспективи вивченню проблеми асиметрії мовного знака, невідповідності звучання та значення як мовної універсалії – як на рівні мовних знаків первинного творення (слів), так і на рівні знаків вторинного творення, тобто дискурсивних знаків (висловлювань та текстів).

Засновник науки семіотики Ч. С. Пірс одним із перших відмічав важливість врахування концептуального значення у структурі знаку. Він писав, що ментальні знаки, за допомогою яких люди мислять, мають змішану природу, а їхні символічні частини (що вказують на вид, а не на одиничну річ) називаються «концептами». Якщо людина утворює новий зміст, то це відбувається завдяки думкам, які містять у собі концепти. Такі слова, вказує філософ, як *закон*, *багатство*, *сила* означають для нас вже не те, що значили для наших диких пращурів [Пірс 2009, с. 94].

У науці семіотиці знаком вважається всякий матеріальний носій соціальної інформації. За умови формального визначення знаку як представника (заступника) думки, поняття, образу тощо, як матеріально-ідеальної одиниці системно організованого коду, до знаків відносять слова, жести, сигнали, дорожні знаки, гроші, нагороди тощо. Зокрема, гроші традиційно вважаються матеріальним знаком вартості, знаком цінності (алегорично), знаком золота (метонімічно) та навіть знаком знаку, тобто знаком грошей у сучасному суспільстві, таким чином утворюючи окремих, історично обумовлений та динамічний лінгвокультурний концепт. Цікаво, що й саме поняття «значення / значущості / концепту» дослідники семіотичної сфери порівнювали із «вартістю / вартісністю / цінністю»

грошей: «В лингвистике, как и в политической экономии, мы сталкиваемся с понятием значимости. В политической экономии ее именуют стоимостью. В обеих науках речь идет о системе эквивалентностей между вещами различной природы: в политической экономии – между трудом и заработной платой, в лингвистике – между означаемым и означающим. ... Значимость связана с реальными вещами и с их естественными отношениями (как это имеет место в экономической науке: например, ценность земельного участка пропорциональна его доходности)» [Сосюр 1999, с. 81-82].

Як важливий елемент слов'янської лінгвокультури концепт ГРОШІ найперше порівнюється дослідниками із відповідним концептом англо-американської мовної картини світу (Н. Е. Агаркова, Ю. С. Степанов, О. Г. Стешина, О. А. Грачева, О. В. Клементьева, О. Н. Учайкіна, О. В. Назарова, С. Б. Куций, А. Л. Єлсакова, О. В. Палєєва, В. Є. Копиця, О. Я. Сурмач, І. О. Майоренко, О. В. Струк). На думку філософів, немає більш тотожних понять, ніж *американець* та *гроші*. Із дитинства вони привчаються до *бізнесу*, до ділової діяльності, яка передбачає терпіння, витримку та сподівання лише на себе та ймуть віру в авторитет *долара* – найважливіший аргумент у міжнародних суперечках. *Ти посміхаєшся, як новенький долар*, – найкраща похвала американцю при зустрічі, що закріпилося у стійкій *грошовій моралі американців*: гроші можуть вирішити всі проблеми, якщо це буде вигідно. Тому сьгоднішній світ стає все більше *огрошівленим* [Мазараки 2006, с. 615-618].

Слов'янський лінгвоконцепт ГРОШІ також аналізується у порівнянні з відповідним концептом німецької картини світу (Т. С. Медведєва, Л. І. Федяніна, Л. І. Богданова), іспанської (Н. С. Макєєва), європейської та азійської, зокрема китайської (І. О. Голубовська), татарської (Д. Р. Гайнанова) та іншими. Лінгвоконцептологами провадиться порівняний структурний аналіз поняттєвого, предметного, мотивуючого, асоціативного, образного, символічного та оцінного прошарків концепту у текстах різних типів дискурсів; обов'язковим є розгляд семантики ядра та периферії концепту; часто зіставляються прямі значення та метафоричні; відзначаються труднощі міжкультурної комунікації та міжмовного перекладу. Матеріалом дослідження найчастіше слугують лексичні, фразеологічні та паремійні одиниці, стійкі порівняння, відібрані з різного роду словників, текстів мас-медіа, рекламних текстів, інтернет-комунікації,

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Охрименко Т. В. [Охрименко Т. В.], tv.okhrim@ukr.net

Лінгвоконцептуальний статус знаків матеріальної культури слов'янства [Лингвоконцептуальный статус знаков материальной культуры славян] (Українською / На укр. яз)

художніх, біблійних та філософських текстів; вивчаються електронні корпуси мовних одиниць, залучаються результати психолінгвістичних експериментів.

Спільним висновком цілого ряду дослідників слід назвати факт зростаючої антропоморфізації та навіть сакралізації лінгвокультурного концепту ГРОШІ у слов'янських мовах, що відповідає західноєвропейській тенденції (пор. із концептуальними метафорами Лакоффа-Джонсона ІНФЛЯЦІЯ – ЦЕ ВОРОГ, РАЦІОНАЛЬНЕ – ЦЕ ВЕРХ, ЗБЕРЕЖЕННЯ РЕСУРСІВ – ЦЕ ДОБРЕ, ЗАОЩАДЖУВАТИ ГРОШІ – ЦЕ КРАЦЕ [Лакофф 2004, с. 41, 47, 59-60]). Серед прикладів спільного мовного ужитку: *гроші люблять когось, шукають, гарно виглядають, набувають сили, мають проблеми, погано / добре працюють, гроші говорять, свро говорить німецькою; на грошах, як на людині, одружуються, з грошима родичаються, із грошима, як із надійним партнером, роблять бізнес; гроші водночас і гарний слуга, і поганий господар; гроші – воїн-переможець, кримінальний авторитет, Бог* [Федянина 2011, с. 550-554; Агаркова 2005, с. 78-82; Назарова 2018, с. 9-10; Руснак 2014]. Натомість у слов'янській міфопоетичній традиції гроші найчастіше демонізуються, приналежать хтонічному низу всесвіту. Так, на чорта обертаються багатії, гроші, скарб за метонімічною моделлю метаморфози [Слухай 2005, с. 95].

У слов'янській лінгвокультурі з точки зору ціннісної характеристики ГРОШІ найчастіше інтерпретуються нейтрально чи негативно, вони – лише *необхідність, засіб існування*, але не головне в житті (хоча дослідники відмічають, що в останні десятиліття значимість грошей підвищується), на відміну від позитиву англо-американської культури, де ГРОШІ – *користь, привабливість, влада*. У сучасному художньому дискурсі ГРОШІ – це протирічні цінності: *свобода вибору та свобода від грошей, тобто смерть; довіра, успіх, здоров'я та водночас зло-хвороба; фізичне задоволення та неможливість задовільнитися грошима, а також кіберкапітал, стихія, пристрасть, знищення; енергетичне джерело, яке конструює власний простір і час та вже не підпорядковується раціональному виміру та людському факторові* [Назарова 2018, с. 5, 16-22].

Універсальною, кроскультурною рисою можна назвати відбиття лінгвоконцептом ГРОШІ загальномовних уявлень про *добро і зло* (як символ успіху і джерело злочину), входження концепту до основних рядів

семіокультурософських протиставлень (*счастье, доля – несчастье, недоля, жизнь – смерть, чёт – нечет, верх – низ, свой – чужой, главный – неглавный, сакральный – мирской*) [Иванов 1965, с. 3-9] та вербалізацію цілої низки дій із грошима як загальнолюдським ресурсним джерелом: *заработити, класти, платити, купити, отримати, пропити, текти, рахувати, закінчуватись, ставати, бути, наймати, красти, повертати, валятися, литися, гребти, діставати, просити, вигравати, пропадати, пропонувати, зберігати, бачити, забувати, розлітатися, сперечатися, кидати* та ін. [Струк 2009, с. 98-101].

Якщо в західноєвропейській мовній традиції ГРОШІ викликають асоціації *багатство, щастя, сила, засіб для одержання благ*, рідко асоціюються із *роботою, працею та заробітком*, то для слов'ян, які, за словами дослідників, «не сподіваються на чудо», ГРОШІ найчастіше пов'язані зі словами *робота, заробіток, заробити*, становлячи окрему концептосферу, пов'язану із грошовими відносинами та ПРАЦЕЮ / РОБОТОЮ / ТРУДОМ [Струк 2009, с. 98-101].

Для людей Заходу, зокрема протестантів, характерним є бережливе, раціональне ставлення до ГРОШЕЙ та ЧАСУ. Протестантизм виголосив ПРАЦЮ найвищою чеснотою людини, морально виправдовував БАГАТСТВО, сприяючи капіталістичному підприємництву; протестантські догми засуджували бажання бути БІДНИМ, прирівнюючи його до бажання бути ХВОРИМ [Голубовська 2004, с. 244; Богданова 2013, с. 154-155], бідність ображає ЧЕСТЬ людини, сприяє розпаду особистості [Голубовська 2004, с. 252]. Сьогодні дослідники уточнюють, що ЧАС і ГРОШІ можуть *працювати на когось*, їх можна *інвестувати, заощадити*, у зв'язку з чим актуалізується похідний концепт ПУНКТУАЛЬНІСТЬ [Зубкова 2007, с. 155-164]. Під впливом англійської мови сформувався неологізм *інвестувати час*, хоча до сих пір ми не можемо сказати, за аналогом американської мовно-культурної традиції, *зайняти / взяти в борг певну частку часу* [Богданова 2013, с. 154].

Якщо ідея економічного поступу у Західній Європі органічно пов'язувалася із поступовим розвитком у часі, із відмовою від *підштовхування (подстегивания) історії*, то на теренах слов'янської цивілізації актуальною була ідея державного втручання та миттєвого подолання (за технікою вибуху) простору історії за найкоротші строки, н., у

Актуальные проблемы мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Охріменко Т. В. [Охрименко Т. В.], tv.okhrim@ukr.net

Лінгвоконцептуальний статус знаків матеріальної культури слов'янства [Лингвоконцептуальный статус знаков материальной культуры славян] (Українською / На укр. яз)

петровській ідеї *догнать и перегнать Европу* чи у пізніші *пятилетки в четыре года* [Лотман 2000, с. 146-148]. У слов'ян традиційно витрати грошей засуджуються більше, ніж витрати часу, та й загалом гроші входять в особисту сферу людини глибше, ніж час, про що свідчить ряд похідних із суб'єктивним компонентом значення (*деньжонки, деньжата, деньжищи / грошики, грошенята, грошва* тощо і лише *времечко / часинка*) [Богданова 2013, с. 156]. Із культурних традицій слов'янства відомо, що селяни відмовлялися від прибуткової роботи, якщо вона здавалася їм зайвою або мала бути виконана в неналежний час; дотримувалися звичаїв, які обмежували господарську діяльність певним часом.

Аналіз лінгвоконцепту ГРОШІ спільно із суміжними концептами, проведений дослідниками на матеріалі різних типів дискурсу, свідчить про вербалізацію цілої концептосфери грошових відносин, яка включає базовий концепт ГРОШІ, протоконцепт БАГАТСТВО у кореляції з іншими концептами, що відбивають грошову культуру слов'янства: ПРАЦЯ / РОБОТА / ТРУД (О. М. Веселовський, В. Я. Пропп, Г. С. Яроцька, О. Є. Чернова, К. С. Руснак, Т. В. Радзієвська, Т. В. Гоннова, Ю. М. Осипов, А. А. Мазараки), ЧАС (Ю. С. Степанов, І. О. Голубовська, Л. І. Богданова, В. Я. Зубкова, О. П. Чудинов), ВЛАСНІСТЬ (О. В. Бабаєва), ЗДОРОВ'Я (Т. В. Радзієвська, І. О. Голубовська, Л. І. Богданова), ТОРГІВЛЯ, ПОСЛУГА (Ю. М. Петеліна), КУПІВЛЯ VS. ПРОДАЖ (А. Г. Осипова), РИЗИК (Н. М. Єфімова), ШЛЯХЕТНІСТЬ, СИЛА, ВОЛЯ (І. О. Голубовська, А. А. Мазараки), СЛАВА, ВЛАДА (С. О. Дроздова), ЗЛОЧИН, ГРІХ (А. Вежбицька, Ю. Г. Євтушок), ХАБАРНИЦТВО / ВЗЯТКА (С. Г. Воркачев), ДІЛОВА ЛЮДИНА / БІЗНЕСМЕН, КУПЕЦЬ, АМЕРИКА, ЄВРОПА, ДОЛАР, ЄВРО (О. А. Урсова, Н. Е. Агаркова, В. І. Карасик, Я. В. Поплюйко, К. С. Руснак), ОБМАН, НЕБЕЗПЕКА, ЩАСТЯ, УСПІХ, СВОБОДА (А. Амальрик, А. Вежбицька, К. С. Руснак, Н. М. Хмелевська), а також трансцендентно у діадах СВОЄ VS. ЧУЖЕ (С. Н. Булгаков, Н. Е. Агаркова), ДОБРО VS. ЗЛО, ЖИТТЯ VS. СМЕРТЬ (О. О. Потебня, В. В. Жайворонок, С. М. Толстая, Ю. С. Степанов, Н. В. Слухай, С. Г. Тер-Мінасова).

Висновки: в результаті лінгвокультурного та лінгвосоціотичного аналізу вербалізації знаків грошової культури слов'янства, які відображено у мові економіко-соціальним терміном «знак вартості», етико-аксіологічним

визначенням «знак цінності», історично обумовленою метонімією «знак золота» та сучасним «знаком знаку», тобто знаком дійсних грошей, визначено лінгвоконцептуальний статус грошових знаків у межах концептосфери грошових відносин, яка включає базовий концепт ГРОШІ, протоконцепт БАГАТСТВО у кореляції з іншими концептами та лінгвокультурними типажами, що відбивають традиційну грошову культуру слов'янства (ПРАЦЯ / РОБОТА / ТРУД, ЧАС, ВЛАСНІСТЬ / МАЙНО, ЗДОРОВ'Я, СВОБОДА / ВОЛЯ, ГРІХ, ХАБАРНИЦТВО, ОБМАН, КУПЕЦЬ, тощо), та концептами сучасності (ДІЛОВА ЛЮДИНА / БІЗНЕСМЕН, АМЕРИКА, ЄВРОПА, ДОЛАР, ЄВРО).

У **перспективі дослідження** бачимо визначення типологічних ознак грошових знаків як семіотичних компонентів: знаків-ікон, знаків-індексів, знаків-символів тощо із рисами природності / конвенційності зв'язку між формою та змістом, які знаходять мовне вираження у різних типах сучасного дискурсу та беруть участь у формуванні (поряд із семантикою, синтактикою та прагматикою) семіоніки як науки про утворення нових знаків.

Література

1. Агаркова, Н. Э. «Деньги.» *Антология концептов*: в 2-х тт. Т. 2, под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина (Волгоград, Парадигма, 2005): 73-84.
2. Байбурин, А. К. «Семиотический статус вещей и мифология.» *Материальная культура и мифология* (1981): 215-226.
3. Богданова, Л. И. «Время и деньги как ценности в русской лингвокультуре.» *Научный вестник Херсонского государственного университета. Серия «Лингвистика»* (2013): 152-157.
4. Богин, Г. И. «Проницаемость знаковых систем, репрезентирующих разные менталитеты.» *Знак. Символ. Образ IV* (1999): 27-32.
5. Голубовська, І. О. *Етнічні особливості мовних картин світу*: Монографія, 2-е вид., випр. і доп. (Київ, Логос, 2004), 284.
6. Жайворонок, В. В. *Знаки української етнокультури: Словник-довідник* (Київ, Довіра, 2006), 703.
7. Зубкова, В. Я. «Пунктуальность.» *Антология концептов* (Москва, Гнозис, 2007): 155-164.
8. Иванов, В. В., Топоров, В. Н. *Славянские языковые моделирующие семиотические системы (Древний период)* (Москва, Наука, 1965), 247.

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Охріменко Т. В. [Охрименко Т. В.], tv.okhrim@ukr.net

Лінгвоконцептуальний статус знаків матеріальної культури слов'янства [Лингвоконцептуальный статус знаков материальной культуры славян] (Українською / На укр. яз)

9. Карасик, В. И., Красавский, Н. А., Слышкин, Г. Г. *Лингвоконцептология*: учеб. пособие (Волгоград: Изд-во ВГСПУ «Перемена», 2014), 104.
10. Лакофф, Дж., Джонсон, М. *Метафоры, которыми мы живем*, пер. с англ.; под ред. и с предисл. А. Н. Баранова (Москва, Едиториал УРСС, 2004), 256.
11. Лотман, Ю. М. *Семиосфера* (СПб., Искусство – СПб, 2000), 704.
12. Мазараки, А. А. *Торговля. Деньги. Менталитет*: Монография (Киев, Книга, 2006), 632.
13. Мамардашвили, М. К. *Необходимость себя* (Москва, Лабиринт, 1996), 432.
14. Моррис, Ч. У. «Основания теории знаков.» *Семиотика: Семиотика языка и литературы* (1983): 37-89.
15. Назарова, О. В. «Концепт «деньги» в пространстве современной культуры: опыт междисциплинарного исследования.» Автореф. дисс. канд. культурологии (Саранск, 2018).
16. Падучева, Е. В. «Метафора и её родственники.» *Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура* (Москва, Языки славянской культуры, 2004): 187-204.
17. Пирс Ч. С. «Что такое знак?», пер. с англ. А. А. Аргамаковой. *Вестник Томского гос. ун-та. Серия: Философия. Социология. Политология* 3 (7) (2009): 88-95.
18. Руснак, К. С. «Вербалізація та кореляція концептів ГРОШІ і БАГАТСТВО в дискурсі української преси (друга половина ХХ – початок ХХІ століть).» Автореф. дис. канд. філол. наук (Харків, 2014).
19. Селіванова, О. О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*: підручник (Полтава, Довкілля-К, 2008), 712.
20. Слухай, Н. В. «Етноконцепти та міфологія східних слов'ян в аспекті лінгвокультурології.» (Київ, ВПЦ «Київський університет», 2005), 167.
21. Сорокин, Ю. А. «Лингвокультурология, лакунология, соматология и их априорная взаимосвязь (попытка расширения понятийного аппарата).» *Стил* [Международный журнал] 8 (Београд, 2009): 99-105.
22. Соссюр, Ф. де. *Курс общей лингвистики*, ред. Ш. Балли и А. Сеше; пер. с франц. А. Сухотина. Де Мауро Т. *Биографические и критические заметки о Ф. де Соссюре*; примечания, пер. с франц. С. В. Чистяковой; под общ. ред. М. Э. Рут (Екатеринбург, Изд-во Урал. ун-та, 1999), 432.
23. Струк, О. В. «Асоціативне поле концепту «гроші».» *Науковий вісник Волинського національного ун-ту ім. Лесі Українки* 16: *Філологічні науки. Мовознавство* (2009): 98-101.
24. Федянина, Л. И. «Деньги как объект лингвистического исследования / Л. И. Федянина.» *Когнитивная лингвистика: новые парадигмы и новые решения* 15 (2011), 896 (Серия «Концептуальные исследования».

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Okhrimenko T. V. [Okhrimenko T. V.], tv.okhrim@ukr.net

Lingoconceptual Status of Signs of Slavic Material Culture [Linhvokontseptualnyi status znakov materialnoi kultury sloviaNSTVA] (in Ukrainian)

25. Филиппова, Н. П. «Семиотические аспекты региональной культуры / Н. П. Филиппова.» *Известия Российского государственного педагогического университета* (2007): 213-216.

References

1. Agarkova, N. E. «Den'gi [Money].» *Antologiya kontseptov [Anthology of concepts]*. Volgograd: Paradigma (2005): 73-84 (In Russ).
2. Bayburin, A. K. «Semioticheskiy status veshchey i mifologiya [Semiotic status of things and mythology].» *Material'naya kul'tura i mifologiya [Material culture and mythology]*. (1981): 215-226 (In Russ).
3. Bogdanova, L. I. «Vremya i den'gi kak tsennosti v russkoy lingvokul'ture [Time and money as values in Russian linguoculture].» *Naukoviy visnik Khersons'kogo derzhavnogo universitetu* (2013): 152-157 (In Russ).
4. Bogin, G. I. «Pronitsaemost' znakovykh sistem, reprezentiruyushchikh raznye mentalitety [Permeability of sign systems representing different mentalities].» *Znak. Simvol. Obraz IV* (1999): 27-32 (In Russ).
5. Golubovska, I. O. «Etnichni osoblivosti movnikh kartin svitu [Ethnic features of linguistic pictures of the world].» Kyiv: Logos (2004), 284 (In Ukr.).
6. Zhayvoronok, V. V. «Znaki ukrains'koi etnokul'turi [Signs of Ukrainian ethnoculture].» Kyiv: Dovira (2006), 703 (In Ukr.).
7. Zubkova, V. Ya. «Punktual'nost' [Punctuality].» *Antologiya kontseptov [Anthology of concepts]*. Moscow: Gnozis (2007): 155-164 (In Russ).
8. Ivanov, V. V. «Slavyanskie yazykovye modeliruyushchie semioticheskie sistemy (Drevniy period) [Slavic language modeling semiotic systems (Ancient period)].» Moscow: Nauka (1965), 247 (In Russ).
9. Karasik, V. I. «Lingvokontseptologiya [Linguoconceptology].» Volgograd: Peremena (2014), 104 (In Russ).
10. Lakoff, Dzh. «Metafori, kotorymi my zhivem [The metaphors we live in].» Moscow: Editorial URSS (2004), 256 (In Russ).
11. Lotman, Yu. M. «Semiosfera [Semiosphere].» St. Petersburg: Iskustvo–SPB (2000), 704 (In Russ).
12. Mazaraki, A. A. «Torgovlya. Den'gi. Mentalitet [Trade. Money. Mentality].» Kyiv: Kniga (2006), 632 (In Russ).
13. Mamardashvili, M. K. «Neobkhodimost' sebya [Need yourself].» Moscow: Labirint (1996), 432 (In Russ).

Актуальні проблеми мовознавства [Актуальные проблемы языкознания]

© Охріменко Т. В. [Охрименко Т. В.], tv.okhrim@ukr.net

Лінгвоконцептуальний статус знаків матеріальної культури слов'янства [Лингвоконцептуальный статус знаков материальной культуры славян] (Українською / На укр. яз)

14. Morris, Ch. U. «Osnovaniya teorii znakov [The grounds of the theory of signs].» *Semiotika: Semiotika yazyka i literatury [Semiotics: Semiotics of Language and Literature]*. Moscow: Raduga (1983): 37-89 (In Russ).
15. Nazarova, O. V. «Kontsept «den'gi» v prostranstve sovremennoy kul'tury: opyt mezhdistsiplinarnogo issledovaniya [The concept of “money” in the space of modern culture: the experience of interdisciplinary research].» Saransk (2018), 24 (In Russ).
16. Paducheva, E. V. «Metafora i ee rodstvenniki [Metaphor and its relatives].» *Sokrovennye smysly: Slovo. Tekst. Kul'tura [Secret meanings: Word. Text. Culture]*. Moscow: Yazyki slavyanskoj kul'tury (2004): 187-204 (In Russ).
17. Pirs, Ch. S. «Chto takoe znak? [What is a sign?].» *Vestnik Tomskogo gos. un-ta 3* (2009): 88-95 (In Russ).
18. Rusnak, K. S. «Verbalizatsiya ta korelyatsiya kontseptiv GROSH i BAGATSTVO v diskursi ukrains'koi presi (druga polovina XX – pochatok XXI stolit') [Verbalization and Correlation of Money and Wealth Concepts in the Discourse of the Ukrainian Press (Second Half of XX – Beginning of XXI Centuries)].» Kharkiv (2014), 18 (In Ukr.).
19. Selivanova, O. O. «Suchasna lingvistika: napryami ta problemi [Modern linguistics: directions and problems].» Poltava: Dovkillya-K (2008), 712 (In Ukr.).
20. Slukhay, N. V. «Etnokontsepti ta mifologiya skhidnikh slov'yan v aspekti lingvokul'turologii [Ethnoconcepts and mythology of the Eastern Slavs in the aspect of linguocultural studies].» Kyiv: Kiyv's'kiy universitet (2005), 167 (In Ukr.).
21. Sorokin, Yu. A. «Lingvokul'turologiya, lakunologiya, somatologiya i ikh apriornaya vzaimosvyaz' (popytka rasshireniya ponyatiynogo apparata) [Linguoculturology, lacunology, somatology and their a priori relationship (an attempt to expand the conceptual apparatus)].» *Stil 8* (2009): 99-105 (In Russ).
22. Sosyur, F. «Kurs obshchey lingvistiki [General Linguistics Course].» Ekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta (1999), 432 (In Russ).
23. Struk, O. V. «Asotsiativne pole kontseptu «groshi» [The associative field of the concept of "money"].» *Naukoviy visnik Volins'kogo natsional'nogo un-tu im. Lesi Ukrainki 16* (2009): 98-101 (In Ukr.).
24. Fedyanina, L. I. «Den'gi kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya [Money as an object of linguistic research].» *Kognitivnaya lingvistika: novye paradigmy i novye resheniya 15* (2011), 896 (In Russ).
25. Filippova, N. P. «Semioticheskie aspekty regional'noy kul'tury [The semiotic aspects of regional culture].» *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta* (2007): 213-216 (In Russ).

Actual Problems of Linguistics [Aktual'ni problemy movoznavstva]

© Okhrimenko T. V. [Okhrimenko T. V.], tv.okhrim@ukr.net

Linguoconceptual Status of Signs of Slavic Material Culture [Linhvokontseptualnyi status znakov materialnoi kultury sloviaNSTVA] (in Ukrainian)